

Bakalářská práce

2007

Aneta Račická

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

STÁŘÍ A AGEISMUS

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Motlová

Autor práce: Aneta Račická

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3. ročník

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Motlové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 Stáří a stárnutí.....	7
1.1 Stáří a postoj k vlastnímu stáří	7
1.2 Stárnutí a teorie stárnutí.....	9
1.3 Změny ve stáří.....	11
1.3.1 Tělesné změny ve stáří.....	11
1.3.2 Psychické změny ve stáří.....	12
1.3.3 Senioři a sociální kontakty.....	14
2 Různé pohledy na stáří.....	17
2.1 Vztah ke stáří v historii.....	17
2.2 Příklady vztahu ke stáří v různých kulturách a náboženstvích.....	18
2.3 Péče o seniory v historii evropské rodiny.....	20
2.4 Péče o seniory v evropské společnosti.....	21
2.5 Obraz stáří v dílech spisovatelů a filozofů.....	21
2.6 Vztah ke stáří v současnosti.....	23
3 Ageismus.....	24
3.1 Kult mládí.....	25
3.2 Zdroje ageismu.....	26
3.3 Předsudky o stáří podle Palmora.....	27
3.4 Diskriminace seniorů.....	28
3.4.1 Senioři a média.....	29
3.4.2 Senioři a diskriminace na trhu práce.....	31
3.4.3 Diskriminace ve zdravotnictví.....	32
3.5 Vliv ageismu na seniory.....	34
3.6 Co dělat proti ageismu?.....	34
ZÁVĚR.....	36
Seznam použité literatury.....	38
Abstrakt.....	42

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si zvolila vzhledem k mému zájmu o problematiku stáří a zkušenostem s prací se seniory v rámci odborné praxe. Senioři mi byly vždy velmi blízcí. Při výběru tématu mne zaujala problematika ageismu, která je v dnešní době velmi aktuální a dosud nebylo toto téma často voleno při psaní bakalářských a diplomových prací.

Ageismus souvisí s celkovým pohledem dnešní společnosti na stáří, která stáří vnímá jako úsek života, který je třeba co nejvíce oddálit a vyhnout se mu. Nejčastějším důvodem věkové diskriminace je celkově negativní obraz stáří. Stáří je často spojováno se ztrátami a je vnímáno jako smutná etapa života. V současnosti je vyzdvihován kult mládí a zdraví. Mladí, zdraví a krásní lidé jsou ideálem a senioři působí v dnešní době jaksí nepatřičně. Někteří autoři jako důvod tohoto stavu vidí společnost, která je založena na výkonu a produktivitě a osoby vyššího věku tomuto ideálu nevyhovují. Jako možná příčina ageismu může být i spojování období senia se smrtí, neboť se díky vyspělému lékařství, smrt prakticky soustředila do stáří. Ageismus je téma, které se objevilo v nedávné době a do budoucna lze vzhledem k celosvětovému stárnutí populace očekávat, že se s ní bude setkávat stále větší počet osob.

Cílem bakalářské práce je popsat stárnutí a stáří a s nimi spojené změny; nastínit pohledy na stáří a péči o seniory v průběhu dějin a popsat ageismus, předsudky o stáří a diskriminaci osob vyššího věku.

Bakalářská práce je teoretického charakteru a skládá se ze tří kapitol. V první kapitole se zabývám pojmem stáří a postojem k vlastnímu stáří; stárnutím a teoriemi stárnutí; a změnami, které stárnutí provází.

Druhá kapitola se snaží přiblížit, jaký byl vztah ke starým lidem v historii a v různých společnostech, a jak je nahlíženo na seniory v současnosti. Zajímalo mě, jestli je negativní obraz stáří záležitostí posledního století, nebo můžeme podobný postoj sledovat i v dřívějších dobách.

Stěžejní částí práce je kapitola třetí, kde se zabývám tématy vztahujícími se k ageismu. Popisuji tu pojem ageismus, kult mládí a zdroje ageismu. Ageismus je spojen také s řadou předsudků, které se týkají období senia a jsou zde proto popsány. Další část kapitoly se věnuje diskriminaci seniorů. Jako projev diskriminace jsem vybrala 3 oblasti – média, trh práce a zdravotnictví. Závěr kapitoly je zaměřen na vliv ageismu na samotné seniory a na to, jak lze ageismu předcházet a jaké kroky se v tomto ohledu v poslední době podnikají.

V první části práce jsem používala především literaturu od známého gerontologa Pacovského, dále od psychologky Vágnerové a Stuarta-Hamiltona, který napsal knihu

zabývající se psychologií stárnutí. Pro část, kde se zabývám různými pohledy na stáří, byla stěžejní kniha od Haškovcové, Fenomén stáří. K části zabývající se ageismem nebyl vzhledem k tomu, že se jedná o relativně nové téma, dostupný dostatek literatury. Čerpala jsem hlavně z publikace Tošnerové a od Vidovičové, která se ageismem podrobně zabývá.

1 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ

„Krásní mladí lidé jsou hříčkou přírody, ale krásní staří lidé jsou umělecká díla.“

J. W. Goethe

1.1 Stáří a postoj k vlastnímu stáří

„Život jedince se skládá z jednotlivých vývojových stadií. Každé stadium je charakterizováno určitými strukturálními a funkčními znaky a změnami ve vztahu mezi organismem a přírodním či sociálním prostředím. Stáří je poslední ontogenetickou vývojovou etapou. Souvisí se všemi předcházejícími fázemi, každá z nich vtiskla stáří svou pečeť.“¹ Většina gerontologů pro označení začátku stáří volí hodnoty mezi šedesáti a šedesáti pěti lety. Zhruba v tomto období dochází k evidentním fyzickým a psychologickým změnám.²

Můžeme se setkat s různými klasifikacemi stáří, které se řídí **kalendářním** neboli **chronologickým věkem**. WHO stáří dále dělí na:

- a) počínající stáří – 60 -74 let;
- b) vlastní stáří – 75 – 89 let;
- c) dlouhověkost - 90 let a více.

Dále se můžeme setkat s označením:

- a) mladí senioři – 65 – 74 let;
- b) staří senioři – 75 -84 let;
- c) velmi staří senioři – 85 let a více.³

Další možností, jak rozdělovat lidi starší 65 let, je dělení na **kategorie třetího věku a čtvrtého věku**. „Třetí věk“ znamená aktivní a nezávislý život ve stáří, zatímco „čtvrtý věk“ je označení pro období, kdy je člověk při zajišťování základních potřeb odkázán na druhé.⁴

Podle Pacovského se za seniory považují v lékařství lidé nad 75 let. Na rozdíl od chronologického věku funkční věk odpovídá skutečnému funkčnímu potenciálu člověka (věk skutečný). A nemusí shodovat s věkem kalendářním. **Funkční věk** má charakteristiky biologické, psychologické a sociální. Pacovský také uvádí **subjektivní věk**, který vyjadřuje, jak se starý člověk sám cítí.⁵

¹ PACOVSKÝ, V. *O stárnutí a stáří*. s. 29.

² Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 20.

³ Srov. HOLMEROVÁ, I., JURÁŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. s. 16.

⁴ Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 20-21.

⁵ Srov. PACOVSKÝ, V. *Proti věku není léku?* s. 19.

Je zajímavé, koho lidé považují za starého. Rabušic a Vidovičová (2003) prováděli výzkum, ve kterém zjišťovali, koho lidé označují za starého. Podle názoru českých respondentů hrají roli při vnímání člověka jako starého, byl nejčastěji volen fyzický zdravotní stav, následován věkem, ztrátou duševní svěžesti a ztrátou autonomie. Zajímavé je, že odchod do důchodu se objevil jako důvod vnímat člověka jako starého celkově v pouhých 17 % případů. Faktor věku je nejdůležitější pro nejmladší věkovou skupinu. Fyzický zdravotní stav nabývá na důležitosti s narůstajícím věkem.⁶

Vztah k seniorům a k vlastnímu stáří se utváří v průběhu života každého z nás. Formativní význam mají vlivy uplatňující se v dětství. Dítě vidí, jak staří lidé vypadají, slyší, co se o nich říká v dobrém i zlém, a často cítí velký rozpor. Záleží na rodičích, jakou interpretaci viděnému a slyšenému v emotivní rovině dají.⁷

To, jakým způsobem se stavíme ke k vlastnímu stárnutí a ke stáří obecně, je individuálně rozdílné. Zvládnutí zátěže stárnutí závisí na schopnosti i motivaci aktivizovat přiměřené a účelné obranné mechanismy.

Úroveň celkové adaptace na stáří vyjadřuje Vágnerová v rámci několika základních osobnostních dimenzí:

- a) aktivity – pasivity;
- b) optimismu – pesimismu;
- c) přijetí – popření reality.⁸

Na této úrovni rozlišuje Vágnerová **pět různých modelů**:

1. Člověk, který své **stáří reálně akceptuje**, je optimistický a aktivní.
2. Člověk, který je sice **realistický** a přijatelně optimistický, **ale je pasivní** závislost na jiných mu nevádí. Není ambiciózní a spokojí se s málem, což souvisí s nízkým sebehodnocením.
3. Člověk, který **odmítá akceptovat** skutečnost, **že stárne**, nechce se s ní smířit. Popírá realitu a demonstruje svou soběstačnost.
4. Člověk, který je **realistický** a zároveň **pesimistický**, považuje stáří za katastrofu. Tito lidé bývají agresivní, občas se projeví i autoagrese. Od života nic dobrého nečekají.
5. **Rezignující a pesimistický postoj** k vlastnímu stáří je spíše krajní alternativou. Tito lidé bývají depresivní a pasivní. Ve svém životě už nic pozitivního neočekávají a ani si nemyslí, že by pro zlepšení své situace mohli cokoli udělat.⁹

⁶ Srov. VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti*. s. 11-12.

⁷ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 16-17.

⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 446.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 446-7.

1.2 Stárnutí a teorie stárnutí

„Stárnutí je jako vlna na moři, kdo se jí poddá, toho vynese vzhůru. Kdo se postaví proti ní, toho smete.“

Gertruda von le Fort¹⁰

„Stárnutí je v podstatě dlouhý proces, při kterém dochází jak evoluci, tak i involuci a jenž začíná velmi brzy – v případě určitých buněčných funkcí už od pěti let věku člověka - a trvá celý život. Tento proces probíhá různým způsobem u každého jedince, avšak k fyziologickým změnám dochází většinou kolem čtyřicátého roku.“¹¹

„Stárnutí je v podstatě vždy proces disociovaný, dezintegrovaný, asynchronní. Nástup morfoloogických a funkčních změn nastává v ontogenetickém vývoji jedince v různou dobu a pokračuje rozdílnou rychlostí. Jednotlivé orgány nestárnou stejně rychle a dokonce není shoda ani v dynamice stárnutí různých funkcí téhož orgánu. Podle stárnutí té či oné izolované funkce nelze tedy usuzovat na stárnutí celého organismu.“¹²

Stárnutí má vysoce individuální charakter. Proto se kalendářní věk nekryje s věkem funkčním.

„Vědce vždycky zajímala otázka, proč vlastně člověk stárne. V současné době existuje mnoho teorií a hypotéz o příčinách stárnutí a stáří. Je nepochybné, že stárnutí je velmi složitý multifaktoriální děj. Je výslednicí vzájemného působení genetických podmínek (daných druhově i individuálně) a faktorů zevního prostředí.“¹³ Je známo mnoho dílčích poznatků, ale chybí jednotná univerzální teorie.

a) Teorie volných radikálů:

Volné radikály jsou silně reaktivní molekuly kyslíku, které mají na rozdíl od jiných molekul ještě volný elektron; snaží se ho zbavit nebo získat jeden elektron od jiné molekuly. Volné radikály působí ničivě na životně důležité enzymy, buněčné blány a buňky vůbec, destabilizují nebo poškozují některé molekuly atd. Ohrožují také imunitní systém. Předpokládá se jejich role při vzniku řady chorob, včetně rakoviny.

Zdrojem volných radikálů je např. radioaktivní záření, rentgenovo záření a ultrafialové světlo. Organismus zápasí s volnými radikály tak, že vytváří antioxidanty. V mnoha studiích

¹⁰ ABELN, R., KNER, A. *Jak se vyrovnám se stářím?* s. 39.

¹¹ STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí.* s. 11.

¹² PACOVSKÝ, V. *O stárnutí a stáří.* s. 33-34.

¹³ Tamtéž, s. 30.

se ukázalo, že doplňující vitaminy A, C a E a beta karoten mohou zejména u starých lidí pomoci v boji s těmito vetřelci.¹⁴

Současný stav výzkumu teorii stárnutí zatím potvrzuje, že volné radikály hrají důležitou roli mezi primárními procesy stárnutí. Pro komplexní vysvětlení hlavních mechanismů stárnutí však teorie volných radikálů nepostačuje.¹⁵

b) Neuro-endokrinní teorie stárnutí

Tato teorie předpokládá, že rozhodující mechanismus, který řídí stárnutí je součástí endokrinního systému. Neuro-endokrinní teorie dále předpokládá, že řídicím endokrinním centrem je epifyza, která produkuje hormon melatonin. Ukázalo se, že melatonin má prakticky u všech skupin obratlovců roli látky, která řídí biorytmy a v posledních několika letech byl prokázán pozitivní vliv melatoninu na proces stárnutí. Tato teorie tedy patří do skupiny tzv. pacemakerových teorií stárnutí.¹⁶

c) Genetické teorie stárnutí

Jedním z velmi důležitých dílčích mechanismů, které hrají roli v procesu stárnutí, je dědičnost. Genetické faktory se uplatňují nejen jako jedna z hlavních komponent při určování délky života, ale zasahují i do vlastního průběhu stárnutí. Problematika genetického ovlivnění procesu stárnutí je velmi aktuální.

Patří sem **mutační teorie**, které vycházejí z poznatku, že během celého života jedince dochází v jeho somatických buňkách k hromadění mutací. Tyto mutace jsou považovány za prvotní příčinu stárnutí.

Další je **teorie programovaného stárnutí**. Tyto teorie chápou stárnutí jako výsledek uplatnění určitého genetického programu, tedy geneticky determinovaný jev. Předpokládají časovou omezenost funkce jednotlivých genů či skupin genů a jejím naprogramování předem. Vznikají rovněž teorie založené na existenci specifických a nespecifických genů stárnutí. V rámci výzkumů výskytu dlouhověkých jedinců v populaci vzniká samostatná skupina teorií, které postulují, že existence dlouhověkosti je podmíněna existencí samostatného genu pro dlouhověkost. Experimentálně se však tyto hypotézy zatím nepodařilo potvrdit.¹⁷

¹⁴ Srov. DESSAINT, M. P. *Nezačínajte stárnout*. s. 28.

¹⁵ Srov. ĎOUBAL, S. *Teoretická gerontologie*. s. 49.

¹⁶ Srov. DESSAINT, M. P. *Nezačínajte stárnout*. s. 30.

¹⁷ Srov. ĎOUBAL, S. *Teoretická gerontologie*. s. 51-54.

1.3 Změny ve stáří

1.3.1 Tělesné změny ve stáří

Jak již bylo řečeno, změny, které ve stáří probíhají, jsou velmi individuální a závisí na mnoha faktorech, jsou to zejména genetické dispozice a různé vnější faktory. Stáří je pozdním obdobím života, a tak není divu, že se v něm projeví i způsob prožití všech minulých fází (ovlivněných např. životním stylem, výživou, zatěžováním jednotlivých funkcí).

Stáří není samo o sobě chorobným stavem, avšak v průběhu stárnutí dochází k sumaci nepříznivých vlivů, a proto přibývá nemocných lidí. Somatické funkce seniora jsou ovlivněny nemocemi, které člověk v průběhu svého života prodělá. Typická je polymorbidita, to znamená, že starý člověk trpí současně větším počtem různých onemocnění.¹⁸

Existují obecné rysy, které stáří charakterizují. Je **snížena adaptační schopnost**. Starší lidé hůře a pomaleji reagují na veškeré změny vnějšího a vnitřního prostředí.¹⁹

Změny se projevují i u **pohybového systému**. Dochází k úbytku svalové hmoty, svaly atrofují. Průměr kostí se zužuje a ty se stávají křehčí, čímž vzniká větší nebezpečí zlomenin. Člověk ztrácí minerální zásoby. To hrozí především ženám po čtyřicítce, proto se doporučuje si brzy a pravidelně vytvářet dostatečnou zásobu vápníku.²⁰

Tepny, žíly a cévy ztrácejí svou pružnost. Přívod krve do orgánů a do žláz se zpomaluje. **Srdce atrofuje** a jeho výkonnost se snižuje. Spotřebovává ke své činnosti postupně více energie, reaguje obtížněji na stres a na námahu a pomaleji se zotavuje. **Plíce mění strukturu** a ztrácejí pružnost. Snižuje se jejich kapacita i účinnost a plíce pohlcejí méně kyslíku.²¹

Změny postihují i vylučovací soustavu. **Ledviny atrofují**, snižuje se jejich filtrační schopnost. **Močový měchýř ztrácí svůj tonus** a hůře udržuje moč. Ani **pohlavním orgánům** se změny nevyhýbají. Dochází k jejich **ochabování**. U žen přestávají pracovat vaječníky, dochází k menopauze a ztrátě některých hormonů. U muže probíhá k involuci varlat, prostaty a penisu. Stejně tak atrofují i játra, ale jejich funkční schopnost zůstává normální.²²

Smysly slouží mozku jako nástroji kontaktu s okolním prostředím. Jejich úpadek má počátek již v rané dospělosti.

¹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 448.

¹⁹ Srov. HOLMEROVÁ, I., JURÁŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. s. 14.

²⁰ Srov. DESSAINT, M. P. *Nezačínajte stárnout*. s. 21-22.

²¹ Srov. Tamtéž, s. 24.

²² Srov. Tamtéž, s. 23.

Na **zhoršení zraku** si staří lidé často stěžují. Zhoršuje se akomodace čočky, která postupně ztrácí pružnost, tedy schopnost zaostřovat. Staří lidé rovněž pomaleji zpracovávají zrakové podněty.²³ K **degradaci sluchu** dochází poměrně brzy, ale v malé míře. V šedesáti letech jeden člověk ze čtyř trpí sluchovými potížemi. Chuť a čich se značně otupují a ztrácejí postupně asi padesát až šedesát procent ostroty. **Snižuje se počet chuťových papil.** Strava se zdá fádňejší. **Čich také ztrácí na síle** a na jemnosti, takže někteří staří lidé si ani neuvědomují přehnané množství parfému nebo některých tělesných zápachů.

Kůže ztrácí svou pružnost, ztenčuje se a objevují se vrásky. Snížuje se její napětí, vznikají pigmentové skvrny, zhoršuje se funkce mazových žláz a v důsledku toho je kůže sušší a málo pružná. **Vlasy začínají vypadávat** obvykle kolem čtyřicátého roku a postupně **šedivějí** v závislosti na tom, jak mizí pigment melanin, který jim normálně dodává barvu. **Chlupy** jsou silnější a na některých místech řádnou (v podpaží na ohanbí), naopak na nose a v uších houstnou.²⁴

1.3.2 Psychické změny ve stáří

Ve stáří se mění i mnohé psychické funkce. Změny jsou ovlivněny biologicky i psychosociálně.

Biologicky podmíněné změny:

- a) Změny, které jsou pouhým projevem stárnutí, a jsou tedy normální (např. celková pomalost, obtíže v zapamatování atd.).
- b) Změny vyvolané nějakým chorobným procesem.

Proces stárnutí vede k různým strukturálním i funkčním změnám mozku a projevují se i v psychické oblasti. Klesá hmotnost mozku, tloušťka mozkové kůry, zvyšuje se objem mozkových komor.

Psychosociálně podmíněné změny:

- a) Změny psychických funkcí v době stáří mohou být ovlivněny tzv. kohortovou zkušeností.²⁵ Říčan kohortou zkušeností vysvětluje pomalost seniorů. „Příčina může být v tom, že byli jinak vychováváni a vůbec se jinak psychicky vyvíjeli, přijali jinou představu o stáří než dnešní lidé středního věku.“²⁶
- b) Psychické změny v době stáří může ovlivňovat i životní styl a různé návyky seniora.

²³ Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 27.

²⁴ Srov. DESSAINT, M. P. *Nezačínajte stárnout*. s. 26-27.

²⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 450-451.

²⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 337.

c) Na změny působí i očekávání a postoje společnosti, které manipulují staré lidi k přijetí určitého modelu chování, k pasivitě, jejímž důsledkem je stagnace a úpadek kompetencí, které přestaly být využívány.

Obecně lze říci, že psychické změny v období stáří závisí jak na biologických, tak na sociokulturních vlivech.²⁷ Dochází ke změnám poznávacích procesů, emočního prožívání a ke změnám osobnosti.

a) Změny poznávacích procesů ve stáří

Změny dané stárnutím se týkají oblasti procesů, které slouží k zaznamenávání, ukládání a využívání informací.

Mění se aktivační úroveň. Senioři jsou celkově pomalejší, prodlužují se jejich reakční časy. Zpracování informací a rozhodování, resp. volba adekvátní reakce, vyžaduje delší dobu než dřív. To má i své výhody, lidé vyššího věku bývají rozvážní a trpělivější než byli dřív.²⁸ Říčan uvádí, že důvodem může být i to, že je pro seniory důležitější přesnost než rychlost. Více jim vadí, že udělají chybu než jestliže se opozdí.²⁹

Mění se také schopnost **orientace v prostředí**. Zhoršuje se zraková a sluchová ostrost a to způsobuje obtíže v oblasti vnímání a může tak ovlivňovat i ostatní poznávací procesy. Starý člověk se tak musí mnohem více soustředit.

Dochází k **úbytku paměťových kompetencí**. Celkově se utlumují a zpomalují všechny paměťové procesy, hlavně ukládání a vybavování. Především se zhoršuje zpracování a uchování nových informací. Úbytek kompetencí se projevuje nejvíce v oblasti epizodické paměti (která se týká osobní zkušenosti). Senioři si např. nepamatují, zda si vzali lék. Naopak tzv. sémantická paměť, která obsahuje obecné znalosti, bývá trvanlivější. Na paměť má vliv i to, jak je trénovaná.

Změny intelektových funkcí závisí na mnoha faktorech. Projevují se zde dědičné dispozice, dosažené vzdělání i různé osobnostní vlastnosti. Větší úbytek postihuje tzv. fluidní inteligenci, to znamená schopnost zpracovávat nové informace a hledat nové řešení.³⁰ Krystalická inteligence, která je založena na dříve získaných znalostech, zafixovaných strategiích uvažování i naučených řešeních různých známých situací, se uchovává.

Senior hůře chápe nové situace, obtížněji se čemukoliv novému učí, a proto se všemu novému hůře přizpůsobuje. Dává přednost rutině a stereotypu.³¹

²⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 451.

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 451.

²⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 337.

³⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 452-454.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 454.

b) Změny emočního prožívání a vůle

Lidé vyššího věku bývají citově labilnější a hůře své emoční projevy ovládají. Mívají sklon k úzkostem a depresím. To ovlivňuje i ostatní psychické funkce. Proměňují se i volní procesy. Rozhodnout se pro něco je stále těžší. Naopak stálost, vytrvalost a trpělivost bývá silnější, než byla dříve.

Snižuje se potřeba stimulace a učení. Na důležitosti nabývá potřeba citové jistoty a bezpečí. Odchod do důchodu může být příčinou frustrace potřeby seberealizace. Proto je důležité, aby si senior našel aktivitu, která mu pomůže k sebepotvrzení, o to se někdy snaží i zdůrazňováním své minulosti.³²

c) Změny osobnosti ve stáří

Osobnost člověka se formuje celý život a nejvíce zřejmě v raném období života. To jaký je člověk ve stáří závisí tedy, stejně jako celá řada ostatních procesů, na jeho předchozím životě.³³

Mezi nejznámější teorie osobnosti patří zřejmě Eysenckova měření extroverze-introverze, neuroticismu (míra, jak je člověk úzkostný a stupeň stability emocí) a psychotismu (míra, jak je člověk emocionálně chladný, nespolečenský). V průběhu života dochází k proměně extroverze-introverze. Muži i ženy jsou stále introvertnější. Během dospívání jsou muži extrovertnější než ženy, ale pak dochází k poklesu jejich extroverze, takže v 60 letech jsou muži mnohem introvertnější než ženy. Změny v neuroticismu nejsou nápadné. U obou pohlaví neuroticismus klesá, starší lidé mají menší sklon k výkyvům nálad. Podobně je tomu i s psychotismem, který s věkem také klesá. Pokles psychotismu je ale u mužů mnohem rychlejší. Eysenck je přesvědčen, že tyto proměny jsou důsledkem fyziologických změn. S tímto názorem ale ostatní psychologové polemizují a proměny odůvodňují spíše změnou životního stylu.³⁴

1.3.3 Senioři a sociální kontakty

Významná česká socioložka Jiřina Šiklová se ke stáří dle mého vyjádřila velmi trefně: „Myslíte si, že stáří může být hezké? Může, ale musí na ně člověk myslet včas. A je to jedna z věcí, které jsou velmi důležité. Jestliže zdraví máme zadarmo, mládí máme zadarmo, tak to, jaké budeme mít stáří, záleží hodně na nás. Jestli si dokážeme udržet přátele, jestli na sobě

³² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 456-458.

³³ Srov. Tamtéž, s. 458.

³⁴ Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 150-151.

budeme pracovat, jestli si budeme trochu cvičit mozek, jestli budeme lidem příjemní. Hezké stáří není jenom věcí peněz – je to především věc vztahů. Tam se skutečně promítne to, co člověk během života dělal.“³⁵

a) Vztahy seniorů

Pro seniory je důležitý kontakt s lidmi, ale to má svá specifika. Přednost je dáována známým lidem a rodině, schopnost navazovat nové kontakty se horší. Kontakt s vrstevníky přináší starému člověku jiné uspokojení než kontakt s mladšími lidmi. Mají pocit, že jim lépe rozumějí. Počet takových lidí se ale časem zmenšuje a člověk se tak snadno může cítit osamělý.³⁶ To ale nemusí být tak jednoznačné. Podstatná je kvalita vztahů, ne kvantita. Míru osamělosti ovlivňuje rodinný stav a forma rodinného soužití. Stejně tak má vliv zdravotní stav seniora (problém mobility i psychologický aspekt) a celkový životní postoj.³⁷

Samota je především pocit. Samotu prožíváme způsobem velmi osobním, subjektivním a vnitřním. Ovlivňují ji odloučení od rodiny, složitý osobní život a zdravotní problémy.³⁸

b) Odchod do důchodu

Situace, která zásadně mění sociální roli seniora je odchod do důchodu. K důchodu mají lidé často ambivalentní vztah. Těší se na něj, na klid, nicnedělání a na to, že se budou moci věnovat svým koníčkům. Ale člověk v pracovním procesu má jistou sociální roli, být pracujícím je uznávanou rolí. Když člověk nemá práci, „nemá nic“. Akademik Josef Charvát to vyjádřil takto: stáří je ztráta programu. Stáří jako etapa lidského života dnes nemá jasný obsah.³⁹ Člověk mnoho ztrácí, svoji sociální pozici, mnoho kontaktů, pocit seberealizace a samozřejmě se zhorší i ekonomická situace.

Čeští důchodci vyjadřují v souvislosti s výší své penze výraznou nespokojenost: důchody považuje za přiměřené jen jedna pětina z nich, necelé dvě pětiny se domnívají, že důchod dostačuje jen na pokrytí základních potřeb (Huk, 2001).⁴⁰

Odchod do důchodu nutí k novému uspořádání našeho života. Člověk se musí naučit organizovat svůj čas a smysluplně ho naplnit. Je možné využít čas k realizaci plánů, které do té doby člověk nemohl vykonat.⁴¹ Zbývá mnoho času na rodinu a přátele.

³⁵ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. s. 134.

³⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 460.

³⁷ Srov. KUCHAROVÁ, V. *Život seniorů*. s. 61.

³⁸ Srov. PICHAUD, C., THAREAUVOVÁ, I. *Soužití se staršími lidmi*. s. 77.

³⁹ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 45-46.

⁴⁰ Srov. VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. s. 38.

⁴¹ Srov. PICHAUD, C., THAREAUVOVÁ, I. *Soužití se staršími lidmi*. s. 27

c) Manželství seniorů

Všeobecně se dá říci, že mezi seniory převažují lidé žijící v manželství, druhou nejpočetnější skupinu představují ovdovělí.⁴²

Cunningham a Brookbank (1988) ve svém výzkumu zjistili, že starší manželské páry jsou obecně shledávány stejně šťastnými či ještě spokojenějšími než mladší manželské páry. Levenson a kol. (1993) zkoumali mladší (40-50 let) a starší (60-70 let) manželské páry v celé řadě testů. Zjistili, že starší páry vykazují větší vyváženost cílů a zdrojů radosti (a menší počet příčin nesouladu) a partneři jsou také častěji v podobném zdravotním stavu. Jde o výsledky málo informativní, neboť neříkají, zda šťastná starší manželství byla šťastná vždy, nebo zda je dnešní štěstí důsledkem „procesu vyhasínání starých válek“.⁴³

Říčan k tomuto tématu říká, že manželství seniorů mohou být šťastná: Partneři se dobře znají, navzájem se dokonale přizpůsobili, mají společné vzpomínky a prohlubuje se jejich vzájemná závislost. Manželství seniorů může být i velmi nešťastné: Pocit zklamání životem se klade za vinu partnerovi. Pokud mají partneři nedostatek kontaktů s jinými lidmi, manželství se uzavírá a hrozí „ponorková nemoc“. Manželé se vzájemně zraňují a komunikace upadá. Nejčastěji bývají manželství seniorů prostřední: Jsou dny špatné i dobré.⁴⁴

Velkou zátěží, se kterou se bohužel musejí senioři vypořádat, je smrt partnera. Mnohem častěji postihuje ženy než muže. Smrtí partnera se zvyšuje pocit ohrožení, prázdnoty a osamělosti. Důsledkem ovdovění se mění navyklá struktura denního režimu a ztráta jeho smyslu. Dalším zdrojem stresu je zhoršení ekonomické situace.⁴⁵

„Vyrovnat se s ovdověním bývá velmi těžké. Znamená to tvořivě přeorganizovat svůj život, upnout se k hodnotným cílům, nepropadat pocitům méněcennosti. Naučit se skromněji hospodařit. Naopak byl-li partner břemenem pro svou invaliditu, nesnášenlivost nebo jiné povahové vady, může být ovdovění úlevou.“⁴⁶

d) Senioři jako prarodiče

Vztah prarodičů vůči vnoučeti je utvářen mnoha okolnostmi. Záleží např. na tom, jestli se jedná o vnouče první. To může prarodiče zaskočit, anebo může být tím princem či princeznou, na které rodina čeká. Může být i zdrojem konfliktů. Důležitým činitelem je i to, kolik dětí měl prarodič a kterému z našich dětí se dítě narodilo. V každém případě je důležitý

⁴² Srov. VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. s. 26.

⁴³ STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 168.

⁴⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 351-352.

⁴⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 479.

⁴⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. s. 353.

vztah nejen k vlastním dítěti, ale především k jejich manželskému partnerovi. Všechny tyto faktory se složitě kombinují.⁴⁷

Přímý vliv prarodičů na život mladé rodiny není u nás v celospolečenském měřítku zvláště významným činitelem. Jinak je tomu s vlivem „nepřímým“, který není vynucen bezprostředním soužitím. Ve všech dosavadních zkoumáních se ukazuje, že prarodiče jsou v mladých rodinách nejčastějšími návštěvníky.

V diplomové práci M. Janouchová (1996) zkoumala nejčastěji volené vlastnosti prarodičů podle vnuků. Kladné vlastnosti převažovaly v poměru 4:1. V odpovědích byly babičce nejčastěji přiřazovány vlastnosti: hodná, starostlivá, obětavá, přísná. Dědeček byl hodnocen jako hodný, milý, srandovní (tato vlastnost se opakovala dokonce dvakrát) a obětavý. Velký význam pro vnuky má to, že jsou prarodiče pro vnuky nositeli rodové tradice. Jsou pamětníky nejen toho, co sami zažili, ale i toho, o čem od svých předků a o svých předcích slyšeli.⁴⁸

2 RŮZNÉ POHLEDY NA STÁŘÍ

2.1 Vztah ke stáří v historii

V každé době žili staří a dokonce i velmi staří lidé. Jejich počet v populaci však kolísal mezi 2-4 %. Důvodem tohoto nízkého čísla byla vysoká kojenecká i dětská úmrtnost a dále vysoká úmrtnost lidí středního věku na infekční choroby a úrazy. Mnoho lidí se nedožilo svého vlastního stáří, protože zemřeli v důsledku hladomorů a válek.⁴⁹

V minulosti vnímali lidé jako starého člověka poněkud odlišně než je tomu dnes. „Nejčastější a nejjednodušší bylo rozdělení lidského života do tří základních etap – na dětství, dospělost a stáří. V dobové literatuře 16. a 17. století se objevovala pětistupňová periodizace lidského života, která byla vystavěna na biblickém základě – na děti do 7 let, mládež do 14 let, mladíky do 24 let, zralé muž do 50 let a staré muže, kteří jsou moudří a spravedliví. V renesanci se oblíbě těšilo dělení lidského života na deset sedmiletých cyklů, čímž bylo v konečném součtu dosaženo požehnaného věku 70 let.“⁵⁰

Stáří je ve své biologické podstatě stále stejné. Znamená prostě involuční proces organismu. Haškovcová uvádí, že stáří bylo jednotlivci i společností hodnoceno v historizujícím pohledu různě. Od této představy se logicky odvíjí také vztah člověka

⁴⁷ Srov. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. s. 25.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 49-75.

⁴⁹ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek sociální gerontologie*. s. 11.

⁵⁰ BŮŽEK, V. Úvodní slovo. In *Sborník konference Generace 50 plus v ČR.*

k vlastnímu stáří a k seniorům. Obecné pojetí a sebepojetí stáří bylo a zůstává v podstatě dvojí.⁵¹

Pozitivní pojetí stáří přiřazovalo této životní etapě vlastnosti jako je moudrost, trpělivost a laskavost. Stáří bylo ctěno a respektováno. Tato idylická představa stáří stojí v kontrastu oproti druhému pojetí, pro které je stáří synonymum marnosti, útrap všeho druhu, strádání, nemocí a bolesti. Mezi základními dvěma typy představ, které jsou v pozitivním i negativním smyslu extrémní, se rozprostírá celá škála mezistupňů. V minulosti se tyto představy o stáří víceméně střídaly.⁵²

Stáří se vztahuje také k ostatním životním obdobím: k dětství, mládí, k době zralosti. Nebyla vždy stejně preferována. Příslušníci favorizovaného období byli uctíváni, ostatní přijímali spíše pasivní roli. Hierarchii životních období určovalo mnoho faktorů. Byl to např. věk lidí, počet starých osob v dané společnosti, ekonomická úroveň, úloha a funkce rodiny. Záleželo také jaká byla tzv. obecná cena života s ohledem na podmínky mírové či válečné. To vše se podílelo na přijímání, či naopak odmítání stáří a starých lidí.⁵³

2.2 Příklady vztahu ke stáří v různých kulturách a náboženstvích

Jednotlivé národy se liší svým vztahem k seniorům. Vědeckou disciplínu, která se těmito rozdíly zabývá, nazýváme etnogerontologie. Diskutuje se o tradiční odlišnosti Západu a Východu, lidé vyššího věku těší mnohem větší vážnosti. S tím do určité míry souvisí skutečnost, že relativně „primitivní“ rozvojové země si obecně stáří více váží a přisuzují mu zvláštní status. V těchto zemích není stáří tak časté. Dalším důvodem je, že v kultuře postrádající psanou podobu jazyka mohou být staří lidé ceněni pro své vzpomínky na minulost. Velice staří lidé však již často nejsou ceněni tak vysoko.⁵⁴ Například v afrických společnostech jsou staří lidé blíže k duchům a budou hledat pomstu po smrti, pokud nejsou respektováni na zemi.⁵⁵

Některé společenské systémy měly seniory v nesmírné úctě. Pro dávné Slovy byla tzv. rada starších formálně i neformálně uznávanou skupinou. Podle svědectví I. I. Mečnikova jeden kmen v Ohňové zemi zabíjel a jedl lidi vyššího věku. Podobně Václav Příhoda uvádí, že Čučkové v severní Sibiři ustanoví syna, přítele nebo souseda, aby probodl či oběsil starého

⁵¹ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 56.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 56-57.

⁵³ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 59-60.

⁵⁴ Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. s. 174.

⁵⁵ Srov. HRDLIČKA, M., HRDLIČKOVÁ, D. *Demence a poruchy paměti*. s. 7.

muže, který prokázal svou zbytečnost.⁵⁶ Další příklad negativního postoje ke stáří, pochází z Fidži. Zdejší domorodci nechávali lézt staré lidi na stromy a dav pod nimi zpíval: „Když je ovoce zralé, mělo by spadnout.“⁵⁷

O demografické režimu **starověkého Řecka** mnoho nevíme. Řecká rodina se lišila od rodiny známé ze středověké a novověké Evropy. Řecké manželství bylo monogamní, ale rozlučitelné. Účelem manželství bylo především opatřit si zákonné dědice, kteří by byli svým rodičům oporou ve stáří. Péče o starce byla podle názorů starých Řeků povinností jejich dětí. Ty jim měly zajistit šťastné stáří, pohřeb a posmrtný kult. V Athénách například existoval zákon, podle něhož špatná péče o rodiče mohla být trestána pokutou nebo pozastavením občanských práv. V Delfách mohl být podobný přečin trestán dokonce vězením. A právě existence zmíněných zákonů, respektive potřeba je vydat, dávají tušit, že péče o lidi vyššího věku nebyla vždy příkladná.⁵⁸ To potvrzuje Frank Schirrmacher, který ve svém díle píše, že již v antickém Řecku bylo o starých lidech řečeno: „Protože nepřinášejí žádný užitek, měli by zemřít a odejít a již nestát mládí v cestě.“⁵⁹

Tradiční **čínská rodina** představuje ekonomickou jednotku, je současně také náboženským celkem, odpovědným provádění obřadů pro blaho svých žijících i zesnulých členů. Pro všechny – především však pro příliš mladé a příliš staré, pro chudé a nemohoucí – je navíc organizací sociálního zabezpečení: rodiče mají povinnost živit své děti až do doby, kdy jsou schopné se zapojit do společné práce a děti zase mají povinnost pečovat o své přestárlé či nemohoucí rodiče. Podle japonské filozofie je poslední třetina lidského života nejdůležitější, protože člověk v této fázi přetváří svět k lepšímu.

Podobně tomu bylo ve starověké **Mezopotámii**, kde rodina plnila funkci ekonomickou, sociální (péče o děti a starší rodinné příslušníky) a náboženskou (kult mrtvých předků).⁶⁰

Povinnost úcty i péče o staré rodiče se objevuje i v **Desateru**, které je společné pro Židy i křesťany. V Páté knize Mojžíšově se píše: „Cti otce svého i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho živ a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh“. Rodiče mají být respektováni jako ti, kdo mají udržovat v paměti velké Boží činy a putování Boha s lidem do přislíbené budoucnosti. V doslovném znění jde o požadavek, aby dospělé děti zajistily materiální potřeby starých rodičů, kteří jim předali majetek.⁶¹ Další ukázka z Bible je ze Starého zákona z knihy Sírachovec: „Synu, ujmni se svého otce v jeho stáří,

⁵⁶ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 69.

⁵⁷ Srov. HRDLIČKA, M., HRDLIČKOVÁ, D. *Demence a poruchy paměti*. s. 7.

⁵⁸ Srov. HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., aj. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. s. 42-46.

⁵⁹ SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 31.

⁶⁰ Srov. *Zásnuby, sňatky, rozvody*. s. 70-122.

⁶¹ Srov. *Život z víry*. s. 168-169.

nezarmucuj ho, dokud je živ. Pozbývá-li rozumu, ber na něho ohled a nepohrdej jím, když ty jsi v plné síle.“⁶²

Islám se ke vztahu ke starým rodičům staví podobně. Předepisuje věřícím i dodržování desatera, jež je obdobou starozákonního desatera. Jedním z příkázání je dobře nakládat se zestárlými rodiči.⁶³

Ve většině společností byli mladší členové rodiny povinni postarat se o seniora. Vliv na tuto péči měla ekonomická situace. Pokud měli sami mladí „hluboko do talíře“, byla výsledná péče přinejmenším sporné úrovně. Lidi vyššího věku v tom případě čekal osud odstrčených ubožáků, žijících na okraji společnosti.⁶⁴

Stejně jako na ekonomické situaci záleželo i na tom, zda byla mírová či válečná doba. „V míru a dobách hmotného i kulturního rozkvětu bylo stáří ‚téměř idylické‘. Jakmile však přišly doby válek, utrpení, ekonomické a duchovní bídy, pak samozřejmě ten, kdo se nemohl postarat o sebe, natož pomáhat druhým, byl nutně vyloučen a odepsán ze středu lidského společenství.“⁶⁵

2.3 Péče o seniory v historii evropské rodiny

Péče o seniory byla praktikována tradičně především, nebo dokonce výhradně, v rámci rodiny. Rodina kdysi plnila přímé ekonomické funkce; tzn., že její členové společně žili a společně pracovali, aby se uživil. Spolehlivě fungovala také výměnná služba mezi generacemi. To znamená, že děti i starci byli jak ve společnosti, tak i v rodině tolerováni. U dětí se předpokládala návratnost vynaložených prostředků. Lidem vyššího věku se splácel dluh za podporu a výchovu.⁶⁶ „Jenomže těžké či svízelné ekonomické problémy produktivní generace často zabraňovaly zajistit oběma závislým stranám – dětem i starcům – vše potřebné. Senioři se tedy jistili pro případ nemoci a nemožnosti, a to dohodou o výměnku. Říkává se, že jedna máma uživí deset dětí, ale deset dětí neuživí vlastní matku.“⁶⁷ Toto přísloví napovídá, že soužití více generací nebylo zdaleka idylické.

⁶² Bible, *Sírachovec* 3, 12-13.

⁶³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. s. 39.

⁶⁴ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 69-70.

⁶⁵ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří* s. 73.

⁶⁶ Srov. Tamtéž. s. 76.

⁶⁷ Tamtéž, s. 215.

2.4 Péče o seniory v evropské společnosti

Pokud rodina na péči o seniory z jakéhokoliv důvodu nestačila, čekal na ně nedůstojný život. Byli odsouzeni k potulování a žebrání. Péče o tyto lidi měla zpočátku charitativní charakter. V době raného křesťanství se církevní instituce, které pomáhaly lidem vyššího věku, jmenovaly Gerontotrofium. Problémem byla nahodilost a nesoustavnost charitativní péče. Proto byly později zakládány chudobince, starobince a chorobince. Zakládaly je kláštery, později městské a obecní rady. Cílem bylo hlavně materiální zajištění starých, nesoběstačných lidí.

Ve 14. a 15. století vznikaly v Jugoslávii „domovy pro staré osoby“. V roce 1504 vychází v Anglii snad první zákon, který se pokoušel řešit sociální problémy. Za královny Alžběty bylo vydáno první chudinské právo. V každé farnosti byl vybírán poplatek na podporu lidí vyššího věku. Teprve roku 1909 bylo stanoveno, že každý nemajetný a chudý člověk starší 70 let získá penzi. Po 2. světové válce se domovy důchodců začínají rychle rozšiřovat.

V Čechách byla situace podobná. Charitativní pomoc byla dominantní. Až za vlády Josefa II. se na bázi chudinského práva rozvíjela péče o seniory. Celý systém péče se postupně stává někým garantovaný, tedy institucionalizovaný. Po vzniku samostatného Československa se rozvíjí ústavní péče, ale přesto mnoho starých lidí zůstává doma nebo je bez péče na ulicích. Do roku 1948 platilo domovské právo, které ukládalo povinnost obcím pečovat o chudé a staré lidi v nich narozené. Pomoc nabízela také Charita, Diakonie a Čs. červený kříž.⁶⁸

2.5 Obraz stáří v dílech spisovatelů a filozofů

Zajímavé informace o vztahu ke stáří v historii nám může poskytnout literatura, ve které se odráží postoje tehdejší společnosti. Vybrala jsem jen několik ukázek.

Zajímavou úvahu publikoval historik J. N. Corvisier (1985). Sledoval, jak se problém stáří odráží v klasické řecké literatuře, v dramatu a filozofických úvahách. U Homéra a Hesioda najdeme jen vážené starce, kteří zaujímali čelné místo ve společnosti. Významné místo ve správě státu vykazují moudrým a zkušeným starcům i pozdější filozofové. Klasická literatura, zejména komedie, popisuje naopak seniory jako fyzicky i mentálně nemohoucí a odpudivé figury.⁶⁹

⁶⁸ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. Manuálek sociální gerontologie. s. 32-33.

⁶⁹ Srov. HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., aj. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. s. 45.

Aristoteles se ve spise *Rétorika* věnoval povaze seniorů. Už tehdy vyslovil názor, že by se stáří mělo posuzovat ve vztahu k předchozím vývojovým stádiím. „Lidé starší, kteří překročili mužný věk, mají povahu, jež je většinou téměř opakem povahy mládí.“ Staří lidí mnoho viděli, zažili zklamání, dopustili se řady chyb. To vše se podepsalo na jejich povaze. Jsou nerozhodní, nejistí, vůči všemu podezřívaví, malodušní. Netouží už jako kdysi převrátit svět, touží pouze potom, co je životu potřebné. Milují vzpomínky a hovoří o prožitém životě. „Proto se zdá, že lidé v takovém věku jsou rozvážní, neboť jejich žádosti polevily a otročí zisku.“⁷⁰

Cicero napsal 44 roků př. n. l. spis o stáří. V té době třiašedesátiletý, byl považován za moudrého starce, který nese „břímě stáří“ statečně. Snažil se ukázat přednosti stáří. Stáří je podle něj přirozené období života člověka, ale pro moudré a spokojené stáří musí sám člověk něco udělat. Nevrlost a úzkostnost zdůvodňuje takto: „Starci se domnívají, že jsou předmětem opovrhování, odstrkování a terčem posměchu, a mimo to při tělesné jejich slabosti vyvolává každá urážka nevoli.“ Z tohoto výroku se dá vyvodit, že ani tehdy nebylo stáří přijímáno jednoznačně kladně. Dále říká, že: „Sparta je vhodnější pro starce“, neboť jsou tam ctěni, zatímco „Athéňané sice vědí, co se sluší, avšak nechtějí tak jednat.“⁷¹

Z naší literatury si nejspíš většina lidí vzpomene na Babičku od Boženy Němcové. I přesto, že z dnešního pohledu se nejednalo o seniora (bylo jí 55 let), je zde babička autorky značně idealisticky charakterizována jako moudrá, laskavá, starostlivá a obětavá žena. Božena Němcová babičku popisuje s láskou takto: „Dávno, dávno již tomu, co jsem posledně se dívala do té milé mírné tváře, co jsem zulíbala to bledé líce, plné vrásků, nahlížela do modrého oka, v němž se jevilo tolik dobroty a lásky; dávno tomu, co mne posledně žehnaly staré její ruce!“⁷²

Opačně působí dílo J. V. Raise *Výminkáři*, kde je v několika povídkách líčen mnohdy nelehký osud stárnoucích rodičů, kteří byli závislí na péči svých dětí.

Bylo by mylné se domnívat, že senioři to měli někdy jednodušší než jak je tomu dnes. I když máme tendenci k idealizaci dřívějších vztahů mezi lidmi. Záleželo na mnoha faktorech a samozřejmě na jednotlivcích, jak se ke stáří a starým lidem stavěli. Obecně můžeme říci, že stáří se dožívalo mnohem méně lidí než je tomu dnes. Snad proto se starým lidem připisovala moudrost a zkušenost. Pokud ale šlo o přímou péči o seniory, bývala tato péče často problematická.

⁷⁰ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 90-91.

⁷¹ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 92-93.

⁷² NĚMCOVÁ, B. *Babička: Obrazy venkovského života*. s. 9.

2.6 Vztah ke stáří v současnosti

Současnost je pro lidstvo charakteristická a výjimečná v počtu seniorů. „Světová populace stárne. Lidé se dožívají vyššího věku a vysokého věku a současně klesá počet narozených dětí. Klasický strom života (věková pyramida), který vyjadřuje vzájemný poměr různých věkových skupin populace, se dramaticky změnil a ‚převrátil‘.“⁷³

„Podle kritérií Světové zdravotnické organizace se za staré obyvatelstvo považuje populace, v níž je více než 7 % osob starších 65 let. Zatímco v roce 1950 žilo v tehdejší Československu 7,8 % osob starších 65 let, v současné době je u nás 13,8 %. Podle oficiálních odhadů OSN se tak reálně může stát, že ČR bude v polovině 21. století nejstarší populací na světě, a to s 40 % podílem obyvatel starších 60 let. Zastoupení seniorů nad 65 let ve většině zemí EU kolísá mezi 14-16 %.“⁷⁴

Vágnerová hodnotí současný postoj společnosti ke stáří jako negativní. Lidé ho chápou jako období, kdy člověk chátrá nebo si zachovává pouze část toho, co získal dříve. Takový člověk není ničím přínosný, ani jeho zkušenosti nemají význam. Zdůrazňuje se výkon a mladiství vzhled. Tomuto trendu nemohou staří lidé vyhovět.⁷⁵

Haškovcová se na vztah současné společnosti ke stáří nedívá tak jednostranně: „Stáří je dnes přijímáno konfliktně. Na jedné straně chceme staré lidi ctít a milovat což je ostatně v soulase s našimi velkými ideály. Na druhé straně staré lidi zatracujeme a nechceme s nimi mít ‚nic společného‘, dráždí nás svou pomalostí, svým zevnějškem ... svou zdánlivou nebo opravdovou neschopností. Nutně nám připomínají naši individuální perspektivu.“⁷⁶

Přestože je dnes vztah k seniorům rozporuplný, mají dnes senioři mnohem více možností trávení volného času i ke vzdělávání (Akademie třetího věku, Univerzity třetího věku). Rozvíjí se také různé organizace a spolky, které se seniorům věnují. V Německu dokonce senioři založili Stranu Šedivých. Existuje také Evropský svaz pro starší generaci (EURAG), který spolupracuje s OSN a zasazuje se zejména o celospolečenskou prostoupenost seniorské problematiky.⁷⁷

O stáří se roku 2002 v Madridu uskutečnilo Druhé celosvětové shromáždění OSN o stáří a stárnutí. Dne 12. dubna 2002 byl schválen závěrečný dokument shromáždění

⁷³ HAŠKOVCOVÁ, H. Manuálek sociální gerontologie. s. 14.

⁷⁴ Tamtéž, s. 14.

⁷⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 443.

⁷⁶ HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 17.

⁷⁷ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. Manuálek sociální gerontologie. s. 20-53.

Mezinárodní akční plán pro stárnutí a stáří 2002. Pro Českou republiku je klíčovým dokumentem Národní program přípravy na stárnutí na období 2003-2007.⁷⁸

3 AGEISMUS

Ageismus znamená věkovou diskriminaci. „Pojem je odvozen od anglického slova age, které znamená věk, stáří. Ageismus je potom společenský předsudek vůči stáří. Použil jej Robert Butler, první ředitel National Institute on Aging v USA v roce 1969, který jako první hovořil o diskriminaci na základě věku.“⁷⁹ Pro pojem ageismus se nepoužívá český překlad. Pacovský navrhuje termín věkismus,⁸⁰ který se ale v praxi neujal.

Vágnerová ageismus popisuje jako „postoj, který vyjadřuje obecně sdílené přesvědčení o nízké hodnotě a nekompetentnosti stáří a projevuje se podceňováním, odmítáním, event. až odporem ke starým lidem. V důsledku takového postoje dochází k symbolické i faktické diskriminaci pouze na základě stáří“.⁸¹

Encyklopedie Diderot, verze 2002 definuje ageismus jako „věkovou diskriminaci postihující především staré lidi; může vést k věkové segregaci, vyčleňování ze společnosti; je podporován ekonomicko-sociálními problémy a společenskými představami podceňujícími stáří“.⁸²

Vidovičová definicím ageismu vyčítá několik nedostatků. Prvním problémem spatřuje v tom, že sami pracují s kategorií stáří a tak k ageismu přispívají. Dále se často vyskytuje distance „my“ versus „oni“ a staví tak seniory do podřízené role. Kalish (1979) to nazývá novým ageismem, který je k seniorům ochranný a staví je do podřízené role.⁸³

Vidovičová navrhuje proto tuto definici: „Ageismus je ideologie založená na sdílené víře v kvalitativní nerovnost jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.“⁸⁴

„Palmore (1999) vypracoval analytickou definici, kde je ageismus jakýkoliv předsudek nebo diskriminace proti nebo ve prospěch věkové skupiny. Předsudky vůči věkové skupině jsou negativní stereotypy vůči této skupině nebo negativní postoje založené na stereotypu. Diskriminace vůči věkové skupině je nepatřičné, nemístné negativní zacházení se členy dané

⁷⁸ Srov. HOLMEROVÁ, I., JURÁŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. s. 12-13.

⁷⁹ TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 6.

⁸⁰ Srov. PACOVSKÝ, V. *Proti věku není léku?* s. 17.

⁸¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 443.

⁸² TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 6.

⁸³ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Autonomie a věková diskriminace*. In *Autonomie ve stáří*. s. 62.

⁸⁴ VIDOVIČOVÁ, L. *Autonomie a věková diskriminace*. In *Autonomie ve stáří*. s. 62-63.

věkové skupiny.“⁸⁵ Tato definice zahrnuje věkové skupiny obecně. Součástí ageismu je i diskriminace mladších lidí, i když není tak častá.. Ovšem vytváření nových konceptů jako youthismus. nebo adultismus. (z angl. youth - mládí; adult - dospělý) se zdá být nadbytečné.⁸⁶

3.1 Kult mládí

„Nevěřme nikomu nad třicet.“

John Lennon

Ageismus úzce souvisí s kultem mládí, který je pro současnou dobu typický.

Každé historické období preferovalo jinou věkovou skupinu. Řecko kdysi opěvovalo především mužnost, středověk preferoval dospělost. Vše souviselo jak s ekonomickým rozvojem či úpadkem země, tak i s reprodukčními zvyklostmi rodiny.⁸⁷ „Teprve 19. století si začíná všimnout mládí a ve 20. století jsme svědky nebývalého rozvoje zájmu o ženu v roli matky, o pracujícího člověka a o dítě. Šedesátá léta vrcholí akcentovaným zájmem o dítě, vzniká kult dítěte, potažmo kult mládí, a právě tak vzniká ageismus.“⁸⁸ „Od počátku 60. let se lidé orientují podle mládeže, v módě, hudbě, reklamě a filmu, to znamená všude tam, kde hledáme rozptýlení, nač se díváme, kde se bavíme.“⁸⁹

Příčina je podle Haškovcové v ekonomicky sílící společnosti a důsledky vědeckotechnické revoluce. Lidé se soustředí na úspěch v práci. Důležitá je rychlost vykonané práce a efektivita, z toho pramení osobní úspěch i uznání širokého okolí. Nezbytné je podrobit se diktátu moderních výrobních prostředků – tedy strojům. A mládí to dokáže splnit.⁹⁰

Ale kult mládí vůbec neodpovídá stavu současného západního světa. Populace stárne a „ve společnosti vzniká infantilismus dospělých. Všude je plno čtyřicátníků, kteří mluví jako děti, oblékají se jako děti a televize a knihy je zásobují vzpomínkami na dětství.“⁹¹

S rostoucím počtem seniorů ve společnosti je možné, že se situace dokonce obrátí. Na závěr dokumentárního pořadu Fenomén dnes, který se v jednom díle věnoval kultu mládí, zaznělo: „A tak budou možná za 100 let naši kolegové pro změnu točit o kultu stáří, protože nenormální bude být mladý.“⁹²

⁸⁵ VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 5.

⁸⁶ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 5-6.

⁸⁷ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 78.

⁸⁸ Tamtéž, s. 78.

⁸⁹ SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 64.

⁹⁰ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. s. 78-79.

⁹¹ SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 64-65.

⁹² TEJKALOVÁ, A., OKTÁBCOVÁ, S. *Fenomén dnes*.

3.2 Zdroje ageismu

Podle Traxlera (1980) ovlivňují vznik ageismu tyto čtyři zdroje:

Strach ze smrti je prvním z nich. Smrt a stáří jsou viděny jako synonymum. S rozvojem medicíny se prakticky se smrtí setkáváme v období stáří. Smrt není přijímána jako přirozená součást života. Lidé se jí snaží ignorovat a myšlenky na ní vytěsnit.

Na vzniku ageismu se podílí i **zdůrazňování mládí a fyzické krásy**. Mladí a krásní lidé jsou ideálem a stáří je zobrazováno negativně.

Produktivita je těsně spojena s ekonomickým potenciálem. Staří lidé stejně jako děti jsou viděni jako ekonomicky neproduktivní. U dětí se jedná o investici do budoucna, zatímco u seniorů jde o jakýsi finanční dluh.

Způsob, jak je zjišťován skutečný stav společnosti vedoucí k ageismu. Např. v americké společnosti bylo stáří studované v ústavech s dlouhodobou péčí, přestože je zde pouze 5 % starších 65 let. To ovlivňuje negativní obraz stáří.⁹³

Palmore (1999) zdroje ageismu pojímá širěji. Rozděluje je na úroveň individuální, sociální a kulturní.

Individuální (subjektivně-psychologické) **zdroje** znamenají strach ze smrti a stárnutí jako psychosomatického úpadku. Tyto obavy jsou podle Palmora přítomny téměř ve všech kulturách a časových obdobích. Důvodem může být neznalost procesu stárnutí. Dalším zdrojem může být frustrace a agrese, ze které pramení hostilita vůči členům minoritních skupin. Významným faktorem vzniku ageismu je selektivní vnímání (např. u profesionálního ageismu).

Individuální zdroje mohou být podporovány **sociálním prostředím**. Příčinou snižování statusu starých lidí může být přechod z předindustriální éry v industriální a zvyšování počtu seniorů v rozvinutých společnostech. Senioři během těchto změn ztrácí svou vážnost, která se odvíjela od jejich moudrosti a paměti rodu. K ageismu přispívá i rozvoj nových technologií, které neodpovídají dovednostem seniorů. Dále to jsou některé hodnoty západního světa (výkon, individualistická seberealizace), segregace seniorů na okraj měst.⁹⁴

Do zdrojů **kulturně podmíněných** patří hodnotové systémy, jazyk (pohrdává jména pro seniory), mediální kultura (otázky kvantity a kvality reprezentace seniorů v médiích), humor, umění a literatura. Jako zdroj i produkt ageismu lze také označit **demografickou paniku**. Jedná se o obavy vyspělých společností ze snižování porodnosti a zvyšování počtu seniorů.

⁹³ Srov. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 12-13.

⁹⁴ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 10-11.

Walker (1990) dokonce hovoří o záměrném překroucení skutečnosti z důvodu ospravedlnění zmenšení role státu při zajištění finanční a sociální podpory seniorů.⁹⁵

3.3 Předsudky a mýty o stáří

„Předsudek je averzivní nebo hostilní postoj vůči osobě, která náleží k určité skupině, prostě proto, že náleží k této skupině, a je možno předpokládat, že má závadné kvality připisované této skupině.“⁹⁶

Palmore (1990) uvedl 10 hlavních předsudků vztahujících se ke stáří.

1. Představa, že **nemoc** znamená vážný problém pro většinu lidí nad 65 let. Ve skutečnosti je pouze 5 % seniorů odkázáno na celodenní ústavní péči a 81 % seniorů není omezováno v běžných denních aktivitách.
2. **Sexualita** není pro seniory důležitá. Skutečnost je taková, že uspokojivý milostný vztah většinou zdravých párů pokračuje do 70 až 80 let.
3. Spojování stáří s **ošklivostí**. Zejména v západních společnostech je krása dávána do souvislosti s mládím. O stáří se hovoří ponižujícím jazykem (čarodějnice, stará koza, scvrklý dědek). Jako proti argument lze uvést, že vnímání ošklivosti je velmi subjektivní a podléhá kulturním standardům.
4. Další představa se týká **poklesu duševních schopností**. Podle tohoto předsudku znamená stáří proces poklesu schopnosti učit se, zapamatovat si a poznávat. Ve skutečnosti si většina seniorů udržuje normální duševní schopnosti.
5. Ve stáří jsou **duševní choroby** běžné, nevyhnutelné a neléčitelné. Skutečnost je ale jiná, pouze 2 % osob nad 65 let je institucionalizováno s primární diagnózou psychiatrické choroby.
6. Mezi další předsudky patří ztotožňování stáří se **zbytečností**. Senioři nejsou schopni pracovat a pokud ano, je jejich práce neproduktivní. Ani tato představa se nezakládá na pravdě, většina lidí vyššího věku je schopna pracovat stejně jako mladší. Ukazují se i jejich výhody jako je větší spolehlivost a menší fluktuace.
7. Většina seniorů je společensky **izolovaných**. Ani tento předsudek neodpovídá realitě. S manželem nebo s rodinou žijí 2/3 seniorů.⁹⁷

⁹⁵ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 10-11.

⁹⁶ NOVÁK, T. *O předsudcích*. s. 9.

⁹⁷ Srov. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 7-8.

8. **Mylné představy o ekonomické situaci** seniorů (většina je chudá nebo naopak bohatá). Pravda je jiná, v českých podmínkách patří např. k nejchudší vrstvě mladší ženy samoživitelky s malými dětmi.
9. Další předpoklady se týkají obrazu seniorů, kteří jsou bezmocní, senilní a **depresivní**. Skutečností je, že těžší deprese je méně častá mezi staršími lidmi než mezi mladšími. Na druhou stranu mezi různými duševními nemocemi je deprese u seniorů nejběžnější.
10. Na posledním místě je předsudek o **politické moci** seniorů. Senioři jsou vnímáni jako silná a sobecká politická síla, která brzdí potřebné reformy. Lidé vyššího věku znamenají velké množství voličů, ale nehlasují jednotně.⁹⁸

Někteří autoři uvádějí ještě **mýty o stáří**. Haškovcová uvádí mýtus zjednodušené demografie, což je přesvědčení, že člověk se stává starým odchodem do důchodu. Mýtus homogenity znamená, že všichni staří lidé jsou stejní. Mezi další mýty řadí mýtus neužitečného času, který pramení z přesvědčení, že ten, kdo nechodí do práce, je neužitečný. Nebo mýtus o arterioskleróze, který říká, že starý člověk je automaticky sklerotický a celkově nemocný.⁹⁹

Tošnerová se zmiňuje ještě o několika mýtech. Například mýty, že staří lidé žijí jen v rozvinutých zemích a stáří mužů a žen je stejné. Dále jmenuje mýtus, který tvrdí, že stáří je křehké a tudíž potřebují staří lidé péči.¹⁰⁰

3.4 Diskriminace seniorů

Obecně můžeme říci, že předsudky pomáhají zdůvodnit zjevnou či skrytou diskriminaci.¹⁰¹

Diskriminace starších osob je téma, které je v posledních letech významně sledováno Evropskou unií. Podle definice EU se „diskriminací rozumí takové jednání včetně opomenutí, kdy je, bylo nebo by bylo s jednou osobou zacházeno ve srovnatelné situaci méně výhodným způsobem než s osobou jinou, z důvodu rasy nebo etnického původu, pohlaví, sexuální orientace, věku, nepříznivého zdravotního stavu, náboženství či víry, nebo proto, že je bez vyznání“.¹⁰²

Věková diskriminace znamená širokou škálu chování. Lze ji rozčlenit na úroveň mikrosociální (individuální), mezosociální (sociální skupiny, pečovatelské instituce)

⁹⁸ Srov. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 8-9.

⁹⁹ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek sociální gerontologie*. s. 27-28.

¹⁰⁰ Srov. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 7.

¹⁰¹ Srov. NOVÁK, T. *O předsudcích*. s. 36.

¹⁰² LORMAN, J. Existuje diskriminace a zneužívání seniorů v ČR? In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 53.

a makrosociální (např. legislativní normy). Pro typologie diskriminujícího chování je také důležité se zajímat o jeho cílenost, to znamená, jestli bylo zamýšleno či nikoliv, a zda se jedná o chování otevřené či latentní.¹⁰³

Zdeněk Pernes z Rady seniorů ČR na základě orientačních průzkumů mezi členy Svazu důchodců ČR uvádí, že s diskriminací na základě věku se setkalo je 5,4 % dotázaných.¹⁰⁴

Tato čísla jsou velmi nízká ve srovnání s výsledky Vidovičové, která ve výzkumu Ageismus 2003 uvádí podíl 75 % respondentů nad 70 let, ke kterým se v nedávné době někdo choval odlišně jen kvůli jejich věku. Nejčastější se respondenti setkávali s ageistickými stereotypy a chováním, které se projevovali v komunikaci nevhodným oslovením, zesměšňováním a podceňováním schopností.¹⁰⁵

3.4.1 Senioři a média

Máloco dnes ovlivňuje naše životy tolik jako média, jsou všudypřítomná a významně se podílí na vytváření image stáří a často se podílejí na vytváření ageismu. „Média bezprostředně ovlivňují náš pohled na svět a život, nepřímo pak i na naše zkušenosti. Díky mediálním obrazům, jejichž prostřednictvím k nám informace promlouvají, mnohdy nevědomě, automaticky přejímáme názor, aniž bychom se nad prezentovanou informací zamysleli. Přejímáme tak pravděpodobné obrazy reality, jež nahrazují, ilustrují a napodobují bezprostřední fyzickou zkušenost.“¹⁰⁶

Média jsou pro seniory významnou součástí jejich života. Agentura FOCUS se v rámci svého dlouhodobého projektu „Česká média a veřejnost“, zaměřila na sledování volnočasových aktivit českých seniorů.

Hlavní náplní volného času seniorů je sledování televize (pro 63 % dotázaných). Dominantní rolí televizního vysílání v domácnostech respondentů je poskytování informací a zábavy. Zhruba třetina starších lidí svůj denní program přizpůsobuje televiznímu vysílání. Více než tři čtvrtiny respondentů si o televizních pořadech alespoň občas povídá s partnerem, přáteli či známými. Senioři mají televizi puštěnou průměrně 4 hodiny a 32 minut denně, dívají se na ni 3 hodiny a 36 minut. V průměru 56 minut denně tedy přístroj běží pouze jako kulisa. Nejčastěji sledovanou stanicí je mezi respondenty TV Nova, následuje ČT1.¹⁰⁷

¹⁰³ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 9.

¹⁰⁴ Srov. PERNES, Z. Diskriminace seniorů z pohledu Rady seniorů ČR. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR.* s. 45.

¹⁰⁵ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 42.

¹⁰⁶ IRMANOVÁ, K. *Psychologie dnes*. s. 49.

¹⁰⁷ Srov. *Senioři a média: Vybrané výsledky sociologického výzkumu agentury FOCUS*. s. 7.

Sedláková a Vidovičová (2005) ve své pilotní studii **Mediální analýza obrazu seniorů** analyzovaly tištěné deníky a televizní zpravodajství v ČR. Došly k závěru, že o seniorech informují média selektivně a stereotypizujícím jazykem. Hovoří se o nich hlavně ve spojitosti se zatížením důchodového systému, jako o obětech trestných činů nebo jako o pachatelích bizarních trestných činů. V opačných případech jsou obdivováni pro svou vitalitu nebo zajímavý životní příběh. Početné zahraniční výzkumy (např. Signorielli 2001) se s těmito výsledky shodují. Senioři jsou podle nich v médiích podreprezentováni, častěji se o nich hovoří v negativních souvislostech a jsou zobrazováni jako nemohoucí a nemocní.¹⁰⁸

Rada seniorů ČR považuje za diskriminaci „odmítání přístupu do zpravodajských a vzdělávacích pořadů veřejnoprávní televize, včetně absence kvalitních pořadů pro kultivaci porozumění a utváření vztahů mezi generacemi ve veřejnoprávní televizi“.¹⁰⁹

„Nepřítomnost stárnoucích lidí v televizi, filmu a reklamě způsobuje, že se individuální stárnutí stává tím nápadnější; proces stárnutí je pocíťován jako anomálie, které signalizuje nejen prohřešek proti estetickým a tělesným zvyklostem, nýbrž také jako druh jakési infekce, nakažlivé choroby, s níž je lépe nepřijít do styku.“¹¹⁰ Jestliže se starší lidé v televizi objeví, mají často roli pacientů v nemocnicích a v případě reklamy jsou zobrazováni jako lidé potřebující zubní protézy a čaje na močový měchýř.¹¹¹

Socioložka Jiřina Šiklová v dokumentu ČT *Fenomén dnes* charakterizuje reklamy farmaceutického průmyslu, které nabízejí: „Vemte si naše preparáty, budete vypadat mladá, krásná. Pleť se vám vyhladí ...Co nabízí? Buďte jinačí! Nikdo vám neříká budete hezká stará paní. Není to vlastně hrozné? To je snižování sebevědomí lidem!“¹¹²

Nedávno jsem zaznamenala zprávu, která přece jen naznačuje, že v této oblasti dochází k postupné změně. Časopisem *Reflex* proběhla zpráva, že v Německu se v poslední době začíná reklamní trh orientovat na seniory a „novým prototypem je tak optimistický, životachtivý, zdravý a nezávislý penzista.“¹¹³ Důvod je nasnadě, je to pochopení, že senioři představují obrovský finanční potenciál.

Výše zmíněné výzkumy jasně ukazují, že média často pracují se stereotypy a předsudky vůči seniorům a na vytváření ageismu mají vliv. Seniorům je v médiích věnováno málo prostoru a obraz, který média o seniorech vytváří neodpovídá skutečnosti. Tento nepravdivý obraz má vliv i na seniory, vzhledem k tomu, že médiím věnují mnoho času.

¹⁰⁸ Srov. SEDLÁKOVÁ, R., VIDOVIČOVÁ, L. *Mediální analýza obrazu seniorů*. s. 41.

¹⁰⁹ PERNES, Z., SOLICH, J. Diskriminace seniorů z pohledu rady seniorů ČR. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 47.

¹¹⁰ SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 75.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 77.

¹¹² ŠIKLOVÁ, J. *Fenomén dnes*.

¹¹³ *Reflex: cizíma očima 1/2004*.

To, jaký vliv na člověka média mají, závisí do jisté míry i na jeho sociálním prostředí. Irmanovová uvádí, že lidé žijící osaměle nebo nemají mnoho mezilidských kontaktů se rychle přizpůsobují mediálním obrazům a mají tendenci vnímat informace za „zjevené pravdy.“¹¹⁴

3.4.2 Senioři a diskriminace na trhu práce

Richard Baker považuje diskriminaci na základě věku v evropské společnosti za rozšířenou. Starší lidé jsou podle něj systematicky vylučováni z trhu práce. Děje se tak prostřednictvím přímé diskriminace, např. omezením pracovních práv po odchodu do důchodu nebo při propouštění, kdy jsou propouštěni zejména starší zaměstnanci. Nepřímá diskriminace znamená situaci, kdy zaměstnavatel neinvestuje do rozvoje dovedností a kvalifikace starších pracovníků, ti jsou následně znevýhodněni při zavádění nových systémů.¹¹⁵

Dnem 1. října 2004 nabyl účinnosti zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který zakazuje přímou i nepřímou diskriminaci v oblasti zaměstnanosti.¹¹⁶ Týká se i zákazu diskriminační inzerce. V současné době se již nevyskytují tyto otevřené formy diskriminace, nicméně nedošlo ani k jejich vymizení. Věková diskriminace se stala skrytou (např. inzeráty typu: „jsme mladý dynamický kolektiv“).¹¹⁷

Výsledky výzkumu agentury STEM, „Postavení zaměstnanců nad padesát let na trhu práce“, ukazují, že podle názoru samotných zaměstnanců hraje vyšší věk na trhu práce mnohem negativnější roli než zdravotní postižení, péče o malé dítě, nebo příslušnost k odlišné rase.

Vnímání obecných vlastností pracovníků 50+ má spíše pozitivní profil. Pozitivní hodnocení převládá (zkušenost, zodpovědnost, spolehlivost) nad negativním (nevýkonnost, slabost, zkosnatělost). Oceňování pracovních schopností lidí ve vyšším věku již tak jednoznačně pozitivní není. I tady jsou více zdůrazňovány jejich přednosti (s výroky o přednostech starších pracovníků souhlasí 78 % až 93 % zaměstnanců), nicméně přesvědčení o pracovních handicapech starších lidí je jen o něco méně časté (63 % až 83 %).

Z odpovědí respondentů – zaměstnanců je vidět, že na starší pracovníky mají utvořen poměrně stereotypní pohled. Stereotyp zkušeného, ale málo flexibilního staršího pracovníka je v pracovním prostředí přítomen velice silně.¹¹⁸

¹¹⁴ Srov. IRMANOVÁ, K. *Psychologie dnes*. s. 50.

¹¹⁵ Srov. BAKER, R. Diskriminace na základě věku a EU. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 36.

¹¹⁶ Srov. HOŠEK, M. Úvodní slovo. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 7.

¹¹⁷ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 23.

¹¹⁸ Srov. *Postavení zaměstnanců nad 50 let na trhu práce*. s. 7-9.

Problém je i nízká zaměstnanost starších lidí. V roce 2001 byla zaměstnanost osob mezi 50-65 lety v EU na úrovni 38,8 %.¹¹⁹

Pro zlepšení situace má ministerstvo práce a sociálních věcí připraveny vzdělávací a vysvětlovací programy. Snaží se zvýšit kvalifikaci lidí ve vyšším věku, aby nízké zaměstnanosti zabránilo.¹²⁰

Na diskriminaci na trhu práce upozorňuje i Rada seniorů České republiky. Ve svém stanovisku, které je součástí Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007, informují o tom, že zaznamenali projevy mzdové diskriminace ekonomicky aktivních seniorů, mluví o plošném jevu. Další jev, na který upozorňují jsou projevy nuceného skončení pracovního poměru a nuceného odchodu do předčasné penze.¹²¹

Socioložka Jiřina Šiklová upozorňuje, že diskriminací starších pracovníků se pracovní týmy ochuzují, protože je prokázáno, že věkově různorodé týmy mají daleko větší soudržnost.¹²²

3.4.3 Diskriminace ve zdravotnictví

Diskriminace seniorů ve zdravotnictví je eticky citlivé téma. Argumentem pro omezení nákladů na zdravotní péči, bývá zvyšování výdajů stárnoucí společnosti, předpokládá se, že náklady rostou se zvyšováním počtu seniorů. Statistiky zdravotních pojišťoven uvádí, že náklady na ošetření se úměrně zvyšují s věkem. Vidovičová ale považuje tyto statistiky za nedostatečné. Aby odpovídaly skutečným nákladům systému, musely by být průměrné náklady vynásobeny skutečným počtem osob čerpajících zdravotnickou péči v jednotlivých věkových kategoriích. Chybí i informace o věkové diferenciaci nejdražších či nejčastěji předepisovaných léků nebo finančně náročných úkonů.¹²³

Na jaře roku 2003 byla v tisku zveřejněna informace o stanovení limitu 50 let věku pro nárok pacienta na použití nové metody léčby srdečních obtíží. Cena této vylepšené a účinnější metody je více než dvojnásobná. Vidovičová nepovažuje tento postup za ojedinělý, říká, že lékaři se prakticky každý den rozhodují o rozdělení relativně omezených zdrojů léků, materiálu i péče mezi pacienty.¹²⁴

¹¹⁹ Srov. BAKER, R. Diskriminace na základě věku a EU. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 35-36.

¹²⁰ Srov. DOUBKOVÁ, P. Generace 50 plus a trh práce. In *Sborník konference generace 50 plus v ČR*. s. 65.

¹²¹ Srov. PERNES, Z., SOLICH, J. Diskriminace seniorů z pohledu rady seniorů ČR. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 47.

¹²² Srov. PERKNEROVÁ, K., ZADRAŽILOVÁ, J. *Deník*.

¹²³ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 38-39.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 39.

Podobně píše ve své knize i Schirrmacher, který uvádí příklad z Německa, kde probíhaly diskuze o tom, zda má smysl implantovat pětadesátiletému člověku umělou kyčel. Nebo zda se mají upravovat starým lidem zuby.¹²⁵

Ve výzkumu Ageismus 2003 byla respondentům položena otázka, zda by souhlasili s výrokem: „*Jelikož lékařské náklady na léčení jsou velmi vysoké, mělo by být stanoveno, do jakého věku má člověk nárok na drahá lékařská vyšetření a zákroky*“, odpovědělo souhlasně pouze o něco více než 4 % respondentů. Rozhodně by s takovým výrokem nesouhlasilo 57 % respondentů.

Příkladem ageismu ve zdravotnictví je podceňování některých chorob a smyslových dysfunkcí tím, že jsou připsány staršímu věku a nejsou rozpoznány jako důsledek nemoci, která má být řádně léčena. S tím mám zkušenost i já. Zním lékaře, který zdravotní problémy seniorů bagatelizuje a přesvědčuje je, že nemoc, ke stáří patří, a proto si na obtíže musí zvyknout.

U seniorů není prováděná správně diagnostika a preventivní zákroky jsou podceňovány jako nepotřebné. Příkladem jsou věkové limity pro provádění preventivních vyšetření, zejména některých screeningových vyšetření v onkologické prevenci. Například pro mamografické vyšetření je stanovena věková hranice žen od 45 do 69 let věku.¹²⁶

Na diskriminaci seniorů ve zdravotnictví upozorňuje i Suzanne Wait. Uvádí, že Spojené království v roce 2001 přijalo strategii s názvem Systém národní služby pro starší lidi, která vyzývá k vykořenění diskriminace na základě věku ve zdravotnictví. Jedná se o reakci na množství důkazů, že starší lidé dostanou zdravotní péči později než mladší, nemají tolik možností výběru léčby a péče o ně není takové kvality. Výzkumy z několika evropských zemí ukazují, že systémy zdravotní péče nejsou připraveny na uspokojování potřeb stárnoucí populace. Zaměřují se spíše na akutní péči a na specializaci. Zatímco chronicky nemocní a polymorbidní pacienti potřebují návaznou péči a prostoupenost jednotlivých lékařských oborů.¹²⁷

¹²⁵ Srov. Schirrmacher, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 119.

¹²⁶ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 40.

¹²⁷ Srov. WAIT, S. Odstranění diskriminace na základě věku. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 85-86.

3.5 Vztah ageismu k vlastnímu sebepojetí seniorů

Schirmacher se zmiňuje o tom, že jedna berlínská studie ukázala, že nikdo nesmýšlí o starých lidech hůře než oni sami. Mluví špatně o druhých starých lidech a jsou schopni je také ponižovat.¹²⁸

Traxler (1980) popsal tři stádia, kterými člověk může procházet s postupujícím věkem:

- I. V prvním stádiu se člověk se nebrání nálepce, která způsobuje ztrátu jeho role či referenční skupiny, jde např. o nálepku důchodce nebo vdovce.
- II. Upevňuje se závislost na vnějškové nálepce. Pokud je nálepka kladná, nemá vliv na ztrátu sebeúcty, v opačném případě se rozvíjí třetí stádium.
- III. Ve třetím stádiu senior přijímá negativní postoje a rozvíjí se jeho závislá role. Vnímá sebe jako neadekvátního a nemocného.¹²⁹

3.6 Co dělat proti ageismu?

Vidovičová navrhuje několik doporučení, která by mohla vést ke zmírnění projevů ageismu. Mezi její návrhy patří například vytvoření věkově inkluzivní společnosti, ve které učení, práce a odpočinek nebudou závislé na věku. Za důležité považuje i podporu výzkumu v sociální gerontologii a geriatrii. Rozvíjet by se měl i mezigenerační dialog. Pro trh práce je podstatné rozvíjet celoživotní vzdělávání a snažit se odstranit vysokou nezaměstnanost lidí staršího věku. Na ageismu se podílejí i média, proto by se měla pokusit dbát na etiku a představovat objektivní image stáří. Média mají i výchovnou funkci, proto by se měla společně se školstvím reprodukovat pozitivní přístup k tělu a jeho přirozenému stárnutí. V neposlední řadě uvádí doporučení pro oblast zdravotnictví. Zde navrhuje výchovu lékařů a ostatního zdravotnického personálu ve smyslu úcty k životu jako celku. Je nezbytné pracovat na rozvoji lékařského výzkumu, který by vedl k rozšiřování kvality a dostupnosti péče.¹³⁰

Je potěšitelné, že o ageismu začíná v poslední době otevřeně hovořit. Vznikají různé kampaně, které upozorňují veřejnost na diskriminaci seniorů. Ráda bych zde uvedla alespoň několik z nich, které jsem zaznamenala.

EU podpořila kampaň v rámci programu PHARE 2002 – Podpora aktivního života seniorů, která reaguje na rozšířený pohled na stáří, který stáří spojuje se zapomínáním a celkovou ztrátou schopností.

¹²⁸ Srov. SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů*. s. 154.

¹²⁹ Srov. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. s. 14.

¹³⁰ Srov. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace - ageismus*. s. 45-46.

Podobný projekt je Společnost přátelská všem generacím, což je společný projekt Diakonie ČCE a Walmark, a.s., který napomáhá dialogu napříč generacemi. Cílem je boj proti stereotypnímu vnímání seniorů. V rámci projektu právě probíhá kampaň „9 mýtů o stáří“.

Existuje také organizace AGE, Evropská platforma seniorů, která sdružuje více než 140 národních a regionálních organizací z 25 členských zemí EU. Zakládacím členem je Age Concern pořádající kampaně na zvýšení povědomí o diskriminaci na základě věku.¹³¹

V březnu 2007 zahájila tříletý projekt předcházení diskriminace seniorů i ministryně Džamila Stehlíková. V první fázi projektu bude prováděn průzkum mezi klienty domovů pro seniory, ve kterém se budou zjišťovat jejich zkušenosti s diskriminací a týráním. V další fázi budou získané poznatky využity pro celonárodní kampaň.¹³²

¹³¹ BAKER, R. Diskriminace na základě věku a EU. In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. s. 34.

¹³² Stehlíková zahájila kampaň proti diskriminaci seniorů. *Ihned.cz*

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo popsat stárnutí a stáří a s nimi spojené změny; nastítnit pohledy na stáří a péči o seniory v průběhu dějin a popsat ageismus, předsudky o stáří a diskriminaci osob vyššího věku.

Domnívám se, že cíl práce byl splněn. Bakalářská práce uceleně popsala problematiku ageistické diskriminace seniorů a s ní související problémy. Myslím, že se mi podařilo popsat stáří a stárnutí a nastítnit, jaký byl vztah k seniorům v průběhu dějin a různých kultur.

Možné využití své bakalářské práce, je její rozšíření na diplomovou práci. Moje práce je sice teoretického charakteru, ale v diplomové práci by mohl být proveden výzkum, který by se snažil ukázat, jak se společnost dívá na seniory, nebo jak ageismus vnímají samotní senioři. Bakalářská práce může také posloužit studentům nebo laické veřejnosti k seznámení se s ageismem.

Stáří jako poslední ontologická etapa s sebou přináší řadu změn, stejně jako ostatní vývojové etapy. Je pravdou, že dochází k úbytku některých funkcí, ale zároveň je třeba říct, že jaké bude naše stáří, záleží na našem předchozím životě. Stáří můžeme chápat i jako výsledek toho, jakým způsobem jsme žili. Stáří je velmi individuální a nelze ho tedy automaticky spojovat se ztrátou, nemocemi nebo samotou. Ráda bych také zdůraznila, že se stáří některé vlastnosti seniorů zlepšují, patří k nim například stálost a trpělivost. Stejně důležité jsou i zkušenosti, které jsou přínosné i pro okolí.

V části, ve které jsem popisovala, jakým způsobem se vyvíjel vztah ke stáří v historii, jsem zjistila, že nelze hovořit o tom, že by některé historické období nebo kultura, měla ke stáří vyloženě pozitivní vztah. Záleželo na mnoha faktorech, na vyspělosti dané společnosti, na její ekonomické situaci a hodnotách, které uznávala. Obecně se dá říci, že primitivní národy mají ke stáří spíše pozitivní vztah. Staří lidé jsou pro ně synonymem moudrosti a zkušeností.

Pro současnost je typický spíše negativní pohled na stáří a zdůrazňovány jsou spíše negativa tohoto období. Haškovcová vidí současný vztah k seniorům jako rozpolupný, na jedné straně nechceme nikoho diskriminovat a chceme stáří ctít, na druhé straně nám kult mládeže jasně ukazuje, která věková skupina je preferována. Současně nám senioři připomínají naši vlastní budoucnost.

Tento postoj ústí v ageismus, věkovou diskriminaci. Senioři jsou společností odstrkování na okraj, je jim ztížen přístup k některým službám a zdrojům. A stáří je pomocí předsudků degradováno.

Krokem vpřed je jistě skutečnost, že se o tomto problému začíná mluvit. Doufám, že i moje práce přispěla k informovanosti k této problematice. I když je vše teprve na počátku. I nedostatek literatury k tomuto tématu naznačuje, že je v tomto ohledu třeba podniknout ještě řadu opatření a problém ageismu důkladně prozkoumat. Myslím si, že do budoucna lze předpokládat, že se o ageismu bude stále více hovořit. Bylo by určitě dobré zaměřit pozornost na samotné seniory a problém ageismu objasňovat především jim, aby věděli, jak se proti němu bránit a kam se v případě potřeby obrátit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ABELLN, R., KNER, A. *Jak se vyrovnám se stářím?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-7192-005-3.
2. *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování.* Sýkorová, D., Chytil, O. Ostrava: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. 2004. ISBN 80-7326-026-3.
3. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.
4. Cizíma očima. Důchodci mění reklamu. *Reflex* [online]. 2004, č. 1. [cit. 2007-4-15]. Dostupné na WWW: < <http://www.reflex.cz/Clanek15012.html> >.
5. DESSAINTOVÁ, M. P. *Nezačínajte stárnout, Jak žít co možná nejdéle příjemně, samostatně a důstojně.* Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-255-6.
6. ĎOUBAL, S., KLEMERA, P., FILIPOVÁ, M. et. al. *Teoretická gerontologie.* Praha: Karolinum, 1997. ISBN 382-168-97.
7. FELDMANN, V. *Život z víry : překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé.* České Budějovice: JU, Teologická fakulta, 1998. ISBN 80-86074-02-1.
8. FOCUS. *Senioři a média. Vybrané výsledky sociologického výzkumu agentury FOCUS.* [online]. 2005. FOCUS Marketing & Social Research. [cit. 2007-05-15]. Dostupné na WWW: <http://www.focus-agency.cz/down/ukaz33_4300b2c4610ad.pdf>.
9. HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří.* Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-158-2.
10. HAŠKOVCOVÁ, H. *České ošetřovatelství 10, Manuálek sociální gerontologie.* Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně, 2002. ISBN 80-7013-363-5.

11. HOLMEROVÁ, I., JURÁŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 2. dopl. vyd. b. m. ČALS, 2003. ISBN 80-86541-12-6.
12. HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., aj. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.
13. HRDLIČKA, M., HRDLIČKOVÁ, D. *Demence a poruchy paměti*. Praha : Grada, 1999. ISBN 80-7169-797-4.
14. IRMANOVOVÁ, K. *Náš mediální svět*. *Psychologie dnes* [online]. 2007, č. 5. [cit. 2007-4-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=22413>>.
15. KUCHAROVÁ, V. *Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření*. [online]. Praha: VÚPSV, 2002. [cit. 2007-5-6]. Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Empiricky_vyzkum.pdf>.
16. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-455-X.
17. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-476-7.
18. NĚMCOVÁ, B. *Babička: Obrazy venkovského života*. Praha: Odeon, 1969.
19. NOVÁK, T. *O předsudcích*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-119-4.
20. OBUCHOVÁ, L'. *Zásnuby, sňatky, rozvody : soubor studií pracovní skupiny "Náboženské směry v Asii"*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2003. ISBN 80-902510-6-4.
21. PACOVSKÝ, V. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.
22. PACOVSKÝ, V. *Proti věku není léku? Úvahy o stárnutí a stáří*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-486-1.

23. PERKNEROVÁ, K., ZADRAŽILOVÁ, J. Bylo vám už padesát? *Deník* [online]. 2007, [cit. 2007-6-8]. Dostupné na WWW: <http://www.denik.cz/z_domova/prace_padesatka20070518.html>.
24. PICHAUD, C., THAREAUOVÁ, I. *Soužití se staršími lidmi, Praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-184-3.
25. *Postavení a diskriminace seniorů v České republice. Sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s Českou geriatrickou a gerontologickou společností v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu v Hradci Králové dne 25. listopadu 2005*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-86878-52-X.
26. *Postavení zaměstnanců nad padesát let na trhu práce*. [online]. Praha: STEM – Středisko empirických výzkumů, 2006. [cit. 2007-5-6]. Dostupné na WWW: <http://tretikariera.cz/images/letaky/060815_equal3k_info_brozura.pdf>.
27. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přepr. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
28. *Sborník konference Generace 50 plus v České republice*. České Budějovice: JU, Zdravotně sociální fakulta a Ledax s.r.o., 2004. ISBN 80-7040-720-4.
29. SEDLÁKOVÁ, R., VIDOVIČOVÁ, L. *Mediální analýza obrazu seniorů. Pilotní studie – první vlna empirického výzkumu*. [online]. 2005. [cit. 2007-4-6]. Dostupné na WWW: <http://www.zivot90.cz/stopnasili/attach/med_analyza_obr_senioru.pdf>.
30. SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů, Stáří má zelenou*. Praha: Knížní klub, 2005. ISBN 80-242-1796-2.
31. Stehlíková zahájila kampaň proti diskriminaci seniorů. *Ihned.cz* [online]. 2007, [cit. 2007-5-20]. Dostupné na WWW: <http://ihned.cz/c4-10073040-20796480-000000_d-stehlikova-zahajila-kampan-proti-diskriminaci-senioru>.

32. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
33. ŠIKLOVÁ, J. In TEJKALOVÁ, A., OKTÁBCOVÁ, S. *Fenomén dnes. Kult mládí*. Tv dokument. [2007-2-1]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/10119576319-fenomen-dnes/29463-kult-mladi.html?from=20>>.
34. ŠRAJER, J., RYNEŠOVÁ, M., FELDMANN, V. *Život z víry: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. 2. vyd. České Budějovice: Teologická fakulta JU, 2005. ISBN 80-7040-809-X.
35. TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
36. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie, Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
37. VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L., *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu*. [online]. Praha: VÚPSV, 2003. [cit. 2007-4-5]. Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Rabusic-seniori_a_soc_opat.pdf>.
38. VIDOVIČOVÁ, L. *Věková diskriminace – ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. [online]. Praha: VÚPSV, 2005. [cit. 2007-5-5]. Dostupné na WWW: <<http://www.vupsv.cz/vidovicova-ageismus.pdf>>.
39. VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. Brno: VÚPSV, 2004. [cit. 2007-4-5]. Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohralikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.

ABSTRAKT

RAČICKÁ, A. *Stáří a ageismus*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce L. Motlová.

Klíčové pojmy: stáří, stárnutí, změny ve stáří, senioři v historii, ageismus, diskriminace seniorů

Bakalářská práce je teoretická a zabývá se stářím, stárnutím, vztahem k seniorům v různých společnostech a pro současnost typickým ageismem. V první části je charakterizováno stáří a stárnutí. Je zde definováno stáří a jeho různé klasifikace. Dále popisuje, jaké změny stárnutí provází a čím je stárnutí způsobeno. Další část se zabývá vnímáním seniorů v historii a v různých kulturách. Poslední část je věnována ageismu. Seznamuje s několika definicemi ageismu různých autorů. Popisuje předsudky a mýty o stáří, které jsou s ageismem spojené. Jako důsledek ageismu je zde zmíněna diskriminace seniorů. Jako projev diskriminace jsou zde vybrány 3 oblasti – média, trh práce a zdravotnictví. Na závěr je uvedeno několik možností, jak proti ageismu bojovat a jaké pozitivní kroky byly již v tomto ohledu zahájeny.

ABSTRACT

Old age and ageism

Key words: age, growing old, old age changes, seniors in history, ageism, discrimination of seniors

This thesis is theoretical. It deals with old age, reference to seniors in various societies and for today typical ageism. In first part the old age and growing old is described and classified. It's shown what changes go with growing old and factors cause growing old. The next part is about perception of old people in history in various cultures. The last part deals with ageism. It introduces several definitions of ageism by various authors. It describes prejudices and myths about old age, which link to ageism. As a result of ageism the discrimination of seniors is mentioned. Three fields are chosen as a manifestation display of discrimination of seniors (media, labour market and health service). At the end there are some options how to fight against ageism and what positive steps have been already done.